

Սիրվարդ Ստեփանյան

Բանալի բառեր` Թոմաս Ման, վեպ, Լոտտա, գերմանական, Գյոթե, սեր, արվեստ, գրականություն, մարդկային, բնավորություն:

Գերմանական գրականության ականավոր ներկայացուցիչ` Թոմաս Մանի «Լոտտան Վայմարում» վեպի ստեղծման շարժառիթներն ունեն ավելի շատ քաղաքական-փիլիսոփայական, հոգեբանական, քան գրական բնույթ: Այս առումով խնդիրը պետք է դիտարկել Գյոթե-Ման կապի համատեքստում: Վեպի նյութը Գյոթեի կյանքի պատմությունն է: Մանը տեսնում էր 20-րդ դարի Գերմանիայի պատմության եւ արվեստի բացահայտ ողբերգականությունը, եւ Գյոթեի կերպարով իր տարվածությունը նոր մտահղացումների պայման է դառնում: Այս մասին են վկայում հեղինակի խոստովանությունների ու առաջարկությունների տարբեր տեսական նյութերը: Վեպում ներկայացվող երկու առանձին խնդիրներ միաձուլվում են մեկ նպատակի շուրջ` արվեստի եւ արվեստագետի գնահատման համապատկերում Գյոթե անհատի եւ նրա երկերի ուսումնասիրումը: Մանը փորձում է հաղթահարել արվեստագետի եւ արվեստի խնդիրները` պահանջելով, որ արվեստագետը հեռանա գեղագիտական հնարքներից եւ միանա հասարակության վերակառուցման պայքարին: Այս առումով վեպի տեսական աղբյուր է Մանի «Արվեստագետն ու հասարակությունը» հոդվածը: Այսպիսով` Մանը կարելու է արվեստի հեղափոխական դերը, ինչով եւ պայմանավորված` այս գիրքը ձեռք է բերում անցումային իմաստ, այն բնորոշվում է որպես ստեղծագործական մի շրջան, որի գազաթնակետը եղավ «Դոկտոր Ֆաուստոս» վեպը: Վեպը հասկանալու ուղեցույց է ծառայում Մանի «Գյոթեի Վերթերը» (1938թ). էսսեն, որտեղ նա հաղորդում է հետաքրքիր մտքեր` վեպի բնույթի մասին: Էսսեում տեղ գտած նյութերում հիմնավորվում է նաեւ վերթերյան թեմայի արդիականացման մասին Մանի առաջարկը: Օգտագործելով Շառլոտա Քեստների` Վայմար այցելելու պատմական փաստը` Մանը մեջբերում է Շառլոտայի գրառումներից. «Ես ծանոթացա մի ծեր մարդու հետ, որը, նույնիսկ, եթե չիմանայի, որ Գյոթեն է, այնուամենայնիվ ինձ վրա ոչ մի հաճելի տպավորություն չթողեց»: [1] Այս գրառումը հեղինակը համարում է տրագիկոմիկական, մարդկային եւ իրական փաստ, ինչը թույլ է տալիս վեպ կամ պատմվածք գրելու, «որտեղ ինչ-որ չափով կարելի կլինի խոսել զգացմունքի եւ բանաստեղծության, տարիքային արժանապատվության եւ կորստի մասին եւ առիթ կտա Գյոթեի եւ ընդհանրապես հանձարի կերպարի ստեղծման: Երեւի կգտնվի այն բանաստեղծը, որը դա կծեռնարկի»: [2] Բայց Մանը եղավ առաջինն ու միակը, ով արձագանքեց եւ մեկ տարի անց գրեց «Լոտտան Վայմարում» վեպը:

Այուժեի հիմքում ընկած է հետեւյալ պատմությունը: «Փիղ» հյուրանոցի առաջ կանգ է առնում փոստային կառքը, եւ այնտեղից դուրս են գալիս երեք կին: Փոխադարձ վերաբերմունքից անմիջապես պարզ է դառնում, որ նրանցից երկուսը մայր ու աղջիկ են, իսկ մյուսը` նրանց սպասուհին: Դա վերթերյան Շառլոտան է, որն իր

* Հոդվածն ընդունվել է 19.01.2017:

Հոդվածը տպագրության է երաշխավորել Արի Հ գերմաներեն և ֆրանսերեն լեզուների ամբիոնը:

աղջկա հետ 1816 թվականին գալիս է Վայմար՝ իբր քրոջը տեսության: Իսկ իրականում նրան այստեղ էր բերել Գյոթեին հանդիպելու հույսը: Անցել են տասնյակ տարիներ այն պահից, երբ Շառլոտային եւ իր փեսացուին տեղեկացրել էին ընկերոջ՝ Գյոթեի հանկարծակի մեկնումի մասին: Սակայն դա չի խանգարել Շառլոտային՝ հավատարիմ մնալ իր հիշողություններին: Հյուրի ով լինելը պարզվում է փաստաթղթերի լրացման ժամանակ: Առաջին հետաքրքրությունը նրա անձի հանդեպ ցուցաբերում է Մագերը՝ հյուրանոցի սպասավորը, որը 1816թ. սեպտեմբերյան այդ օրը հետագայում համարեց իր կյանքի լավագույն օրերից մեկը: Այս այցելության լուրը ցնցում է ամբողջ քաղաքը: Բոլորը ցանկանում են տեսնել մի կնոջ, որի պատմությունը մի գիշերվա ընթացքում գրավել էր ողջ Եվրոպան: Դատերը քրոջ տուն ուղարկելուց հետո Շառլոտան լուր է ուղարկում Գյոթեին՝ իր այցելության մասին, ցանկություն հայտնում դատերը՝ նրա հետ ծանոթացնելու եւ անձանք նրան տեսնելու: Հաջորդ իսկ առավոտից նա չի կարողանում ազատվել այցելուներից: Նրան այցելում են այդ ժամանակ նույն հյուրանոցում իջեւանած իռլանդական նկարիչ միս Հեյզլը, ապա՝ դոկտոր Ռիմենը, Ադել Շոպենհաուերը, եւ, վերջապես Ավգուստ ֆոն Գյոթեն: Վերջինս տեղեկացնում է նրան՝ իրենց մոտ ճաշելու հոր հրավերը: Բոլոր հանդիպումների, երկխոսությունների եւ կերպարների շուրջ մտորումների ենթատեքստում ընկած է Գյոթեի թեման:

Վեպն օժտված է կառուցվածքային տարբեր առանձնահատկություններով: Այն բաղկացած է ինն առանձին գլուխներից, որոնցից յուրաքանչյուրը փոքր էպիկական ձեւով ու ինքնուրույն բովանդակությամբ առանձին պատմվածք է: Մյուս կողմից դրանք ծուլվում են իրար նպատակային առումով: Բոլոր գործողությունների, իրադրությունների ու դրվագների միջոցով զարգանում է Գյոթե բազմաբնույթ երեւոյթը: Բոլոր կերպարները ժամանակին պատկանել են Գյոթեի շրջապատին: Նրանցից յուրաքանչյուրը Շառլոտայի հետ ունենում է երկար գրույց, ինչի ընթացքում Շառլոտան զգում է Գյոթեի հանդեպ ունեցած նրանց հիացմունքն ու մտահոգությունը: Նրանց պատմությունների վրա տարածվում է մի ընդհանուր անհանգստություն, ինչից եւ կերպարները դառնում են երկիմաստ: Այդ երկիմաստությունը լավ ծանոթ է նաեւ Շառլոտային: Բայց նա կարողանում է վերլուծել ու առանձնացնել իրարից արժեւորման հակադիր բեւեռները: Մարդու վեհությունը Շառլոտայի գնահատումով ինքնագոհողության արդյունք է: Դրան հասնելու համար նա կարելու է մարդկային արժանապատվության, սիրո, ընկերության վերաբերյալ սկզբունքային դիրքորոշումը: Դատեր հետ ունեցած թեթեւ վեճի մեջ նա ասում է. «Իմ կյանքն էլ դժվար է եղել, եւ ես ստիպված եմ եղել շատ բաներից հրաժարվել: Կարծում եմ՝ քո սիրելի, անմոռանալի հայրիկի համար եղել եմ լավ կին, նրա համար լույս աշխարհ եմ բերել տասնմեկ երեխա, որոնցից երկուսը Աստված խլել է ինձանից, իսկ ինը մեծացրել եմ, ու դարձել են ազնիվ մարդիկ: Համբերել ու տառապել եմ: Ես գոհել եմ ինքս ինձ: Սակայն մարդամոտությունս ու բարեհոգությունս ինձ ոչ մի բանում չեն խանգարել: Եվ դաժան կյանքն ինձ չի կոպտացրել, որ ես մեջքով շրջվեմ Մագերին ու ասեմ նրան. «Հիմար, ինձ հանգիստ թող»: Ես դրան ընդունակ չեմ»: [3]

Պատմական փաստերի միջոցով Մանը քննում է Գյոթեի կերպարը՝ երիտասարդ եւ ծեր տարիքում, իրականության եւ պոեզիայի միջեւ: Տարբեր տեսանկյուններից Գյոթեի կերպարի ուսումնասիրումը թույլ է տալիս Գյոթեին ընդունել որպես

մի «ամբողջություն»: Շառլոտայի այցելության առթիվ ընթացող սյուժետային բոլոր գործողությունների արդյունքում Մանը նպատակ ունի տեսնելու Գյոթեի պատկերը՝ որպես կոմպոզիցիա, որի զարգացման հնարավորությունները Մանը ընդարձակում է հասարակական կյանքում, բնագիտության մեջ, թատրոնում, պետական-քաղաքական կյանքում եւ այլ բնագավառներում: Բոլոր դեպքերում Մանը կարելուորում է Գյոթեի ռեալիզմը, նա գնահատում է Գյոթեի բնագիտական հայտնագործությունները բույսերի փոխակերպման ու գույների ուսմունքի ասպարեզում, ճարտարապետության մեջ նրա հետաքրքրասիրությունը եւ այլն: Ռուս թարգմանիչ, գրականագետ Ն. Վիլմոնտի (1901-1986) կարծիքով՝ Գյոթեի մասին այս վեպը լավագույն գործն է, որտեղ Մանն ավելի շատ վերակերտում է Գյոթեի կերպարն իր անկրկնելի կենսականությանը, քան վերլուծում եւ ընդհանրացնում: Վեպը համարում են նաեւ լեգենդ, որտեղ Գյոթեի կերպարը բարձրանում է ծերության օրերի անձնական կյանքից, բայց այն ստանում է այնպիսի չափեր, որոնք այդ կյանքի վրայով անցնում են դեպի հեռուները: Չնայած դրան՝ ոչինչ չի պատմվում, թե ինչն է այդտեղ ոչ երկրային, եւ ոչ իրական:

Գյոթեի կերպարի ստեղծումը Մանը համարել է իր ժամանակի մեծ անհրաժեշտություն: Վեպում Գյոթեն նկարագրվում է բնավորության ու գործունեության ամբողջ բարդությամբ: Այս գիրքը խոսում է մեծ ու հպարտ մենակության մասին: Դա Մանի մենակության շրջանն էր՝ հայրենիքից հեռու: Սակայն նա խորապես համոզված է, որ Գերմանիան իր եւ իր նմանների հայրենիքն է: Եվ ինքը այդ երկրի արժանի որդիներից մեկն է: Սա նույնացնում է Գյոթեին ու Մանին, ինչից ելնելով՝ գրող, գրականագետ Քլաուս Հարփերխտը (ծնվ. 1927թ.) Մանի կենսագրական էջերում վեպի հեղինակին անվանել է Յոհան Վոլֆգանգ ֆոն Ման: Վեպի ուսումնասիրությամբ զբաղվել է գերմանացի փիլիսոփա Էռնստ Կասիրերը (1874-1945): Նա նշել է, որ Մանից բացի ոչ մի մեծ արվեստագետ չի հանդգնել կերտելու Գյոթեի գեղարվեստական կերպարը: Դա ենթադրաբար նա կապում է թեմայի բարդության հետ: Ըստ Լ. Ֆերթիգի՝ վեպը գրվել է հայր եւ որդի հարաբերության մոտիվով, ինչի համար եւ Մանն ուսումնասիրել է գերմանացի գրականագետ Լյուդվիգ Գայգերի (1848-1919) «Գյոթեն եւ իր ընտանիքը» (1908թ.) եւ գրող Վիլհելմ Բոդի (1862-1922) «Գյոթեի որդին» 1918թ. գրքերը: [4] Իր վեպում Մանը նպատակ ունի ցույց տալու, թե ինչ չափով կարող է Մեծ մարդու որդին ձնշվել հոր ազդեցիկությունից: Այդ խնդիրը Մանը վերլուծում է Ադել Շոպենհաուերի կերպարի միջոցով: Նա գրում է. «Մեծ մարդու որդի լինելը մեծագույն երջանկություն ու արժեքավոր հարմարություն է, բայց եւ մի ճնշող ծանրություն եւ սեփական ինքնության մշտական նվաստացում: [5] Այս խնդիրն ունեին նաեւ Մանի երեխաները, որոնց դաստիարակության համար Մանը կնոջ հետ անում էր ամեն ինչ՝ դրա մեջ ներդնելով մեծահասակների բնորոշ լրջություն ու խոհեմություն: Տարիներ անց Մանի երեխաներն իրենց մանկությանը ցավով են անդրադարձել: Այսպես՝ Քլաուս Մանը իր «Հոր կերպար» հոդվածում գրել է. «Նա գտնում էր, որ ավելի լավ կլիներ մի քիչ որեւէ մեկի օրինակով ապրել, քան փորձել մեզ վրա անմիջական ու մանկավարժորեն ազդել» [6]: Գոլո Մանը նշել է, որ այդ մթնոլորտում անհնար էր պրակտիկ մասնագիտություն ձեռք բերել: [7] Բ. Մանի «Հրաբուխներ» վեպի լույս տեսնելուց հետո Մանը, ի պատասխան որդու դժգոհություններին՝ ծնողների դեմ ուղղված, այսպես է գրել. «Այո, նրանք քեզ երկար ժամանակ կատարյալ չեն ընդունել, քո մեջ չեն տեսել որդյակի

կամ թերեւամիտ մեկի, ես ոչինչ չեմ կարող փոխել: Բայց նաեւ անվիճելի է, որ դու կարողանում ես ավելին, քան շատերը: Դրա համար քեզ ընթերցելը համարում եմ իմ հատուցումը»: [8]

Գյոթեի կերպարը, ըստ Մանի, շատ գծերով ինքնավերլուծություն է: Մանը Գյոթեի մտքերի մեջ ներգրավում է ամբողջական մասեր՝ սեփական հրապարակախոսական հոդվածներից, նամակներից: Այդ մասին ռուս թարգմանիչ, բանասեր, Մանի, Հեսսեի, Կաֆկայի գործերի թարգմանիչ Սոլոմոն Ապտը(1921-2010) գրում է. «Վեպում Մանը պարադոքսալ ամբողջությամբ ցույց է տվել այն քնարական հոսանքը, որը, սկիզբ առնելով «Քուդենբրոոկներ»-ից (1901), որտեղ հեղինակը տալիս է իր պատմությունը, սնել է իր ստեղծագործական օվկիանոսը՝ ողջ կյանքի ընթացքում»: [9] Անմիջական կերպարների ոչ այնքան մեծ քանակը էապես խոսում է կերպարների բազմազանության ու ընդհանրության մասին: Պատմականորեն վավերացված են Շառլոտա Քեստների ժամանումը Վայմար՝ «Երիտասարդ Վերթերի տառապանքները» վեպի լույս տեսնելուց 44 տարի անց, ինչի մասին Գյոթեն կարճ ու չոր ակնարկել է իր օրագրում՝ նույն տարվա սեպտեմբերի 25-ին, եւ 1816թ. հոկտեմբերի 9-ին Շառլոտա Քեստներին ուղարկած հետեւյալ տեղեկությունը՝ «Մեծարգո՝ ընկերուհի, կիսաճեփ՞ք Դուք այսօր երեկոյան բարեհաճել իմ օթյակ, իմ կառքը կգա Ձեր ետեւից: Տոմսի խնդիր չկա: Իմ սպասավորը Ձեզ ցույց կտա ճանապարհը պարտերի միջով: Կներեք, որ ես անձամբ չեմ ներկայանում, նաեւ այն բանի համար, որ մինչեւ հիմա անձամբ Ձեզ չեմ տեսակցել, թեւեւ ես շատ հաճախ մտքերով եղել եմ Ձեզ մոտ: Լավագույն ցանկություններով՝ Գյոթե: [10] Գյոթեի ձեռքով գրված այս երկտողը առ այսօր պահպանվում է Լայպցիգի համալսարանի գրադարանում.

Շառլոտայի մենախոսության, նրա եւ դատեր ճակատագրերի համեմատության մեջ հիմք ընդունելով հոգեկան խռովքի հոգեբանական քննումը՝ եվրոպական քննադատությունը Մանին դիտել է որպես ռոմանտիկ-ռեալիստի: Վեպի կերպարների համակարգում հեղինակն իր ծայրը զիջում է գործող կերպարների ճարտասանությանը: Վերջինս, ըստ Մանի, դարաշրջանի գրականությանը բնորոշ հատկանիշ է: Այն քաղաքական իմաստ է ստանում Մագերի խոսքերում. «Թող ների ինձ տիկին խորհրդականը իմ հուզմունքի եւ այսքան նեղմիտ շատախոսության համար: Երբ սիրտը լիքն է, բառը չես կարող ետ պահել: Այսպես է ասում ժողովուրդը՝ իր ոչ գրական, դիպուկ լեզվով»: [11] Գյոթեի կերպարի ազդեցությունը ակտիվանում է միայն յոթերորդ գլխում, նրա մենախոսության մեջ, որտեղ Մանը Գյոթեի շուրթերով արտահայտում է իր քաղաքական հայացքները, գերմանական ազգի մասին իր հակաֆաշիստական խոհերը: Ըստ Մանի՝ Գերմանիան ազատությունն է, լուսավորությունն է ու սերը:

Վեպում գլխավոր կերպարի՝ Գյոթեի միջոցով Մանն արտահայտում է նացիոնալ-սոցիալիզմի հանդեպ իր տեսակետները: Կերպարների գրույցներում Նապոլեոնի դեմ գերմանական պետության պատերազմի քննարկումը վեպը դարձնում է նաեւ քաղաքական: Մի ամբողջ գլուխ Ադելը խոսում է այդ մասին: Գյոթեի եւ Նապոլեոնի ընկերությունը նա այսպես է գնահատում. «Այդ հավատարմությունն ու ընկերությունը կարելի է անվանել եսասիրական, բայց նախ պետք է նշել, որ այդպիսի մարդու էգոիզմը անձնական լինել չի կարող: Այն ընդհանուր բնույթ ունի, եւ երկրորդ՝ արդյո՞ք Գյոթեն մենակ է իր հայացքների ու համոզմունքների մեջ»: [12]

Կերպարների հոգեբանական վերլուծության շնորհիվ վեպը նույնքան հոգեբանական է, ինչքան փիլիսոփայական կամ քաղաքական: Լուստաի այցելության մոտիվով Մանն ստեղծում է Գյոթեի եւ մնացած կերպարների հոգեբանական համադրությունը: Ի տարբերություն Վայմարի բնակիչների՝ Գյոթե մարդը դժգոհ է այդ այցելությունից: Մանը բացում է կերպարների հոգու դիալեկտիկան: Նրան գոհացնում է այն միտքը, որ Ռիմենը հրաժարվում է Ռոստոկի համալսարանում իրեն տրամադրված թափուր պաշտոնից, որ Ավգուստը մտահոգված է վայմարյան թատրոնը ղեկավարելու իր հրապուրանքով: Այստեղ Մանը Գյոթեի միջոցով կարելու էրում է ուժի հանդեպ մարդու ինքնագնահատման ու ինքնավստահության աստիճանը: Գյոթեի մտերիմների ճակատագրերի օրինակով Մանը հարց է բարձրացնում, թե արդյո՞ք կարելի է նպատակին հասնելու համար վերջ տալ կյանքին կամ զգացմունքին: Այս մարդիկ ձգվում են դեպի Գյոթեն՝ հրաժարվելով սեփական դեմքից: Լուստան միակ կերպարն է, որ կարողանում է հաստատել մարդկային արժանապատվությունը՝ հակառակ վայմարցիներին, որոնք կազմում են Գյոթեի շքախումբը: Վայմարցիների օրինակով Մանը խոսում է այն գերմանացիների պատասխանատվությունից, որոնք հրաժարվել են ճիշտ դիրք բռնելու մտքից եւ թույլ տվել իրենց օգտագործելու: Այս միտքը մի քանի տեղ կրկնելով՝ Մանն արդիականացնում է հեղափոխական ռեալիզմի ոգին, նա ցավում է Գերմանիայի ճակատագրի համար: Վեպում ողբերգական զարգացում ունի Գյոթեի որդի Ավգուստի եւ Օթիլիայի սիրո պատմությունը: Օթիլիան մեծարում է Գյոթեին եւ սիրում Ավգուստին՝ որպես Գյոթեի որդու, իսկ Ավգուստը Օթիլիայի մեջ տեսնում է մի աղջկա՝ հոր կողմից ընտրված իր համար: Նրանց հարաբերությունը լարվել էր դեռ մինչեւ նշանադրությունը, երբ հայրենասեր պրուսուսի Օթիլիայով տարված ուսանող Հյանկեն մեկնում է ճակատ՝ ֆրանսիացիների դեմ կռվելու, իսկ Ավգուստը՝ հոր միջնորդությամբ մնում է տանը: Գյոթեի՝ որպես ամենակարող հոր այս ցանկությամբ հիմք է դրվում սեփական որդու ողբերգությանը: Ավգուստի մասին Շիլլերի այրին ասում է. «Իսկ մեր խեղճ ընկերը մի՞թե դեռ մելանխոլիկ չի դարձել: Թեեւ, ճիշտ է, նա այդպիսին էլ եղել է»: [13] Այսպիսով՝ նա ձեռք է բերում վախկոտի համբավ եւ արժանանում շրջապատի արհամարհանքին: Այնուամենայնիվ այս հանգամանքը չի խանգարում նրանց միությանը, որով եւ Մանը արդիականացրել է Գյոթեի սիրո խնդիրը: Վերջինս հասկանում է նաեւ Ավգուստը, երբ, ճաշկերույթի ընթացքում դիտելով Շառլոտային, պատկերացնում է նրան երիտասարդ տարիքում եւ նկատում, որ նրա եւ երիտասարդ Օթիլիայի միջեւ բավական մեծ նմանություն կա: Այս գույգի միության մեջ Գյոթեն գիտակցում է իր ունեցած իր դերը: Ըստ նրա՝ բնությունը երես է թեքել Ավգուստից, եւ ինքն ուզում է մի անգամ էլ այն նրա մեջ կենդանացնել՝ նրան ամուսնացնելով այդ ամազոնուհու հետ, որն աղջկա այն տեսակն է, որից ինքն անխուսափելիորեն փայտել էր: Հոգեբանական համատեքստում Մանը փորձում է լուծել նաեւ Լուստայի սիրո խնդիրը՝ սիրելի է արդյոք Լուստան Վերթերին: Այդ մասին Մանը գրել է. «Լուստան զգում էր, որ իր համար սարսափելի ծանր կլիներ կորցնել Վերթերին: Նա կցանկանար, որ Վերթերն իրեն եղբայր համարեր կամ էլ ինքը կարողանար նրան ամուսնացնել իր ընկերուհիներից մեկի հետ: Դրանով նա կկարողանար բարի Ալբերտի հետ Վերթերի հարաբերությունը մաքուր հիմքի վրա վերստեղծել: Բայց երբ նա հերթով աչքի է անցկացնում իր ընկերուհիներին, նրանց մոտ միշտ ինչ- որ բանի թերացում է գտնում: Նա նրանց մեջ չի

տեսնում մեկին, որին կպարգևեր իր ընկերոջը: Երիտասարդ բանաստեղծն ավելացնում է. «Այս դիտումներում Լոտտան հոգու խորքում, առանց ինքն իրեն խոստովանելու զգացել է, որ ինքը թաքուն ցանկանում է Վերթերին իր համար պահել»»: [14] *Լոտտայի՝ Վայմար այցելելու պատրվակը Մանը համարում է նրա սիրո ապացույցը: Հոգեբանական նույն մոտեցմամբ է Մանը գնահատում նաև Գյոթեի «Ընտրովի ազգակցություններ» վեպը: Նա նշում է. «Վերթերյան պահերը հիշեցնում են վեպի հոգեբանական արվեստի մասին»:* [15]

Թեև Գյոթեն վեպում ներկայանում է միայն յոթերորդ եւ ութերորդ գլուխներում, բայց նրա կերպարի մուտքն սկսվում է առաջին իսկ տողերից, եւ հետագա զարգացումը Մանն իրագործում է սյուժեի մեջ ներգրաված բոլոր կերպարների օգնությամբ: Այսպես՝ Մագերի հայացքում Գյոթեն սովորական մի մարդ է, Ավգուստը՝ Գյոթեի որդին, ցույց է տալիս հոր՝ որպես եւ պետական պաշտոնյայի, եւ անհատի կյանքը, Ադել Շոպենհաուերը գնահատում է նրան վայմարյան կազմակերպության քննադատական տեսակետից, Ռիմենի համար Գյոթեն մնում է որպես մեծ բանաստեղծ: Յուրաքանչյուր կերպարի պատմություն գերմանական իրականության մասին առանձին նովել է ու նաև՝ Գյոթեին գնահատման տեսակետ, արվեստագետի եւ իրականության վերաբերյալ մի պատկերացում: Լոտտան իր կարծիքները պնդում է Գյոթեի մասին ունեցած աղջկական թոմանտիկ հիշողությունների հիման վրա: Չնայած գրուցակիցների տարակարծությանը՝ նրանք միաբերան ընդունում են, որ Գյոթեի մեջ ապրում է այն գերագույն ուժը, որի առաջ իրենք պարտավոր են խոնարհվել:

*Գյոթեի կերպարի բարդության շուրջ Ադելի հարադրական վերլուծումների միջոցով Մանը միաժամանակ արդարացնող պատասխաններ է փորձում գտնել Գյոթեի անձի վերաբերյալ ձեւավորված փիճելի խնդիրների համար: Գյոթեի բնավորության «տիրնական» գիծն այսպես է բացատրում. «Վաղուց ինձ մոտ այն տպավորությունն էր ստեղծվել, որ հասարակությունը, համենայնդեպս մեր՝ գերմանական, ծառայամտության ձգտումով ինքն է փչացնում իր տերերին, իր սիրելիներին՝ թույլ տալով նրանց չարաշահելու գերադասությունը իրենցից, ինչը ոչ մեկին չի գոհացնում: Այսպես, օրինակ, մի անգամ Գյոթեն, չափից դուրս ծավալելով իր կատակը, տանջել է մարդկանց եւ նրանց հասցրել միանգամայն անզորության: Նա ստիպել էր հյուրերին առանձին ռեկվիզիտներով կռահել դեռեւս բոլորին անծանոթ, նոր պիեսի բովանդակությունը: Մարդիկ սկսել էին ձգվել, ավելի ու ավելի շատ հորանջել, բայց նա չէր զիջում եւ շարունակում էր նրանց իր համառությամբ ձանձրացնել: Ես ակամա ինձ հարցրի. մի՞թե նա չի զգում իր բռնությունը, որին ենթարկում է մարդկանց: Ոչ, նա դա չէր զգում, հասարակությունը նրան ետ էր սովորեցրել դրանից: Իսկ ես, իրոք, չէի հասկանում՝ ինչպես նրան չի ձանձրացնում այդ դաժան խաղը: Կարծում եմ՝ բռնությունը տաղտկալի զբաղմունք է»:[16] *Այսպիսի վտանգավոր խաղի արտահայտման օրինակ է Ադելը բերում երիտասարդ Ավգուստի եւ Օթիլիա Պոզվիշի կապը, ինչը նա համարում է ողբերգություն, եւ ինչի համար նա մեղադրում է Գյոթեին: Լոտտայի հետ գրուցելիս նա այսպես է ասում. «Բայց ես չեմ կարող նրան ներել եւ երբեք չեմ ների այն բանի համար, ինչ նա արել էր այն ժամանակ իր որդու հետ...»:[17] *Սրանով հանդերձ Ադելը Գյոթեի ծնունդը համարում է մարդկության աստեղային ժամերից մեկը: Մոտիկ լինելով Գյոթեին՝ Ռիմենը ճանաչել է գերագույն ուրախությունը, նրա հոգու նրբությունը, բայց եւ նրա***

սառնությունն ու անտարբերությունը շրջապատի նկատմամբ:

Գյոթեի կերպարի զարգացման նախադրյալներից մեկը նրա հանդիպումն է Լոտտայի հետ: Ելնելով նրանց բաժանող ժամանակային, սոցիալական վիճակից՝ Մանն անընդհատ ձգձգում է նրանց հանդիպումը: Իր ներքին խռովքի ու հուզմունքի մեջ Գյոթեն դժգոհում է, որ անցյալը դավադրություն է գործում իր դեմ՝ կյանքն անկարգ ու հիմար դարձնելու համար: [18] Ավելորդ ասեկոսեններից խուսափելու համար ընդունելությունը կազմակերպում է հարազատների միջավայրում: Երկրորդ հանդիպումը տեղի է ունենում կառքում, ներկայացումից հետո: Լոտտեն անսպասելի զգում է, որ ինքը կառքում մենակ չէ: Նրա կողքին նստած էր Գյոթեն: Պատմական տվյալներով նրանք չեն հանդիպել: Մանը հորինել է նրանց հանդիպումը վեպում, որտեղ եւ վերականգնում է նրանց մտերմությունը: Բայց սա չի համարվում անցյալի վերադարձ, այն տեղի է ունենում միանգամայն այլ մակարդակի վրա: Սրանով Մանը կրկին վստահում է արվեստի ուժին եւ, ի դեմս Գյոթեի, արվեստագետի հետ կապում մարդկային հասարակության զարգացման ու դաստիարակման հավերժական խնդիրը: Լոտտան, որ արդեն տասնմեկ երեխաների մայր է, խոսում է բարձր գաղափարներից: Նա խոստովանում է Գյոթեին, թե ինչքան է իրեն վատ զգացել՝ տեսնելով իր հին ու սիրելի ընկերոջը շրջապատող զոհողությունները: Այնուհետեւ Լոտտայի աչքի առջեւ պատկերվում է Գյոթեի կյանքի ոչ միայն վեհությունը, այլ նաեւ ողբերգականությունը: Գյոթեն պատասխանում է. «Դու խոսում ես զոհի մասին, եւ, այստեղից սկիզբ է առնում խորհրդայինը: Դա աշխարհի, կյանքի, անհատի եւ արարման հզոր ամբողջականության գաղտնիքն է: Աստվածներին են զոհեր մատուցել, բայց ի վերջո Աստված ինքն է զոհ գնացել»: [19]

Այսպիսով՝ մշակութային ժառանգության պահպանման գործում Մանը կարեւորում է հանձարներին անդրադարձալու եւ նրանց մասին ստեղծագործելու բոլոր փորձերը: Այս առումով բարձր է գնահատվել Մանի «Վարպետների տառապանքներն ու մեծությունը» գիրքը /«Leiden und Grosse der Meister»/: Այն լույս է տեսել 1935թ. Բեռլինում: Գիրքն ընդգրկում է Գյոթեի, Ռիչարդ Վագների, Սերվանտեսի, Պլատոնի եւ այլ հանձարների մասին հողվածներ: Հակաֆաշիստական տեսանկյունից այս կերպարների վերլուծությունը եւ Գերմանիայի մշակույթի պատմության մեջ նրանց ունեցած դերի քննարկումը ժամանակի համար ունեցան արդիական հնչեղություն: Մանի այս երկին անդրադարձել են գրականագետներ Յուրգեն Պեթերսենը («Faustus lesen»), Կուրտ Զոնթայները («T. Mann und die Deutschen»): Հունգարացի փիլիսոփա, գրականագետ Գեորգ Լուկաչը (1885-1971) մշակութային մեծ ժառանգություն է համարում Մանի այս գործը: Այդ մասին նա գրում է. «Այդ կերպարների վերլուծությունը, նրանց իրական բնավորության բացահայտումը, հակաֆաշիստների տեսանկյունից նրանց նշանակությունը գերմանական մշակույթի զարգացման մեջ, մեր օրերում կարող է ունենալ այն արժեքը, որը դուրս կգա գրականության սահմաններից»: [20]

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Mann T., Es geht um den Menschen, Verlag Progress, Moskau, 1976, s.263:
2. Նույն տեղում, էջ 264:
3. Манн Т., Лотта в Веймаре: Роман /Пер, с нем. Манн Н., Л.: Художественная литература,

- 1990, стр. 16.
4. Fertig L., Vor-Leben, Bekenntnis und Erziehung bei Thomas Mann, S. 108.
 5. Նույն տեղում:
 6. Նույն տեղում, էջ 100:
 7. Նույն տեղում, էջ 101:
 8. Նույն տեղում, էջ 109:
 9. Mann T., Es geht um den Menschen, S. 6.
 10. Манн Т., Лотта в Веймаре, стр. 278.
 11. Նույն տեղում, էջ 107-108:
 12. Նույն տեղում, էջ 127:
 13. Mann T., Es geht um den Menschen, 1976, с.261.
 14. Նույն տեղում:
 15. Манн Т., Лотта в Веймаре, стр. 89.
 16. Նույն տեղում, էջ 123:
 17. Նույն տեղում, էջ 235:
 18. Նույն տեղում, էջ 286:
 19. Նույն տեղում:
 20. Лукач Г., Томас Манн о литературном наследстве. Литературный критик. 1935, стр. 36.

ԱՄՓՈՓԱԳԻՐ

Գյոթեի կերպարը Թոմաս Մանի «Լոտտան Վայմարում» վեպում Սիրվարդ Ստեփանյան

Նույն հոդվածում վերլուծվում է Յ.Վ. Գյոթեի կերպարը՝ 20-րդ դարի լավագույն երկերից մեկում՝ Թ. Մանի «Լոտտան Վայմարում» վեպում: Մանն անդրադառնում է Գյոթեի «Երիտասարդ Վերթերի տառապանքները» վեպի կերպարներին: Լոտտայի մտորումների միջոցով Մանը Գյոթե հանձարին արժեւորում է տարբեր տեսանկյուններից՝ ցույց տալով նրա բնավորության եւ ստեղծագործության ամբողջ բարդությունը: Իր ժամանակների համար Մանը կարեւորում է Գյոթեի կերպարի՝ որպէս գերմանական մշակույթը մարմնավորող հերոսի ստեղծումը:

РЕЗЮМЕ

Образ Гете в романе “Лотта в Веймаре” Томаса Манна Сирвард Степанян

Ключевые слова: Томас Манн, роман, Лотта, немецкий, Гете, любовь, искусство, литература, образ, человеческий, характер.

Статья посвящена анализу образа И.В.Гете в одном из лучших романов XX века "Лотта в Веймаре" Томаса Манна. В романе автор возвращается в мир "Страданий юного Вертера" Й. В. Гете. Исходя из размышлений Лотта, Манн оценивает гения Гете с разных точек зрения, демонстрируя всю сложность его характера и творчества. Сочинение образа Гете, воплощающего в себе героя немецкой культуры, по мнению Манна, необходимо для своего времени.

SUMMARY

Goethe's Figure in *Lotte In Weimar* by Thomas Mann
Sirvard Stepanyan

Keywords: *Thomas Mann, novel, Lotte, German, Goethe, love, art, literature, figure, human, character.*

The article is devoted to the analysis of one of the best novels of XXth century *Lotte in Weimar* by Thomas Mann, where the author draws on the world of Goethe's novel "The Sorrows of young Werther". Lotte's thoughts allow Mann to assess Goethe's genius from many points of view, demonstrating all the complexity and creativity of his art and character. According to Mann the creation of Goethe's figure is necessary for his time as the best embodiment of the German cultural hero.